

**ADVERSUS NATIONES
ARNOBIA ZE SIKKY
A OCTAVIUS MINUCIA FELIXE**

Ladislava Říhová

2017

Obsah

Úvod	10
I HISTORICKÁ FAKTA	13
1. Dobové pozadí a kontext Arnobiova života a díla.....	15
1.1 Prokonzulská Afrika a Sikka Veneria	16
1.2 Náboženské a kulturní ovzduší v Sikce doby Arnobiovy.....	17
1.3 Křesťanství v severní Africe a především v Sikce	18
1.4 Diokleciánovo pronásledování křesťanů	19
2. Arnobius ze Sikky – neznámý obhájce víry	21
2.1 Chronologie Arnobiova života	22
2.2 Motivy sepsání Adversus nationes	25
3. Adversus nationes – text a jeho příběh	27
3.1 Adversus nationes – jediný rukopis	27
3.2 Edice Arnobiova spisu.....	28
3.2.1 Starší edice.....	28
3.2.2 Novější edice a aktuální stav	28
4. Stručný přehled bádání	31
4.1 Hodnocení Arnobia v období do 19. století.....	31
4.2 Arnobius v 19. a 20. století.....	32
4.2.1 Arnobius a moderní bádání.....	33
4.2.2 Teologii inspirovaná či teologii věnovaná literatura o Arnobiovi.....	33
4.2.3 Práce zabývající se primárně problematikou lidské duše	40
4.2.3 Statě kratšího rozsahu a filologicky motivovaná pojednání o Arnobiovi.....	43
4.3 Arnobius a čeští badatelé	47
II ADVERSUS NATIONES – PROTI POHANŮM.....	49
5. Arnobiův jazyk a styl argumentace	51
5.1 Arnobius a slovní zásoba řeckého původu	53
5.2 Arnobius: syntax a metrika.....	55
6. Stručné charakteristiky jednotlivých knih	56
6.1 Arnobii Adversus nationes liber I.....	56
6.2 Arnobii Adversus nationes liber II	60
6.3 Arnobii Adversus nationes liber III	65
6.4 Arnobii Adversus nationes liber IV	68
6.5 Arnobii Adversus nationes liber V	69
6.6 Arnobii Adversus nationes liber VI.....	72
6.7. Arnobii Adversus nationes liber VII	74
7. Text a překlad Adversus nationes.....	78
7.1 Kniha první.....	79
7.2 Kniha druhá	138

7.3	Knih třetí.....	215
7.4	Knih čtvrtá	253
7.5	Knih pátá.....	292
7.6	Knih šestá.....	340
7.7	Knih sedmá	371
III	KOMENTÁŘ	433
8.	Arnobiovy prameny.....	435
8.1	Arnobiovy pohanské prameny.....	435
8.1.1	Arnobiův epikureismus a Lucretius.....	436
8.1.2	Arnobius a Platón	437
8.1.3	Arnobius, Labeo a platonismus	438
8.2	Arnobiovy křesťanské prameny	438
8.2.1	Arnobius a Písmo	438
8.2.2	Arnobius a Starý zákon.....	439
8.2.3	Arnobius a Nový zákon	440
8.2.3.1	Literární „nízkost“ biblického textu a Arnobiova reflexe	443
8.2.4	Inspirace křesťanskými autory, zejména Klémentem Alexandrijským	444
8.2.5	Literární závislost na Klémentovi.....	445
9.	Polemika s pohanstvím a hodnocení pohanských kultů a mytologie	447
9.1	Arnobius „pohan“ a jeho „souvěrci“	447
9.2	Struktura, metody a cíle Arnobiova útoku.....	448
9.2.1	Prameny Arnobiových výpovědí o pohanských božstvech	449
9.2.1.1	Arnobiovi oponenti.....	450
9.2.1.2	Filosofické pozadí Arnobiovy polemiky	452
9.2.2	Arnobius jako odpůrce alegorické výkladové metody	453
9.2.3	„Bohové“, lidé a Bůh.....	456
9.2.3.1	Podstata pohanských bohů	457
9.2.3.2	Bohové a jejich charakteristiky	459
9.2.3.3	Antropomorfismy pohanské mytologie	459
9.2.3.4	Počátek a smrt pohanských bohů – Arnobius a Euhémeros	460
9.2.4	Problém božího hněvu v Arnobiově díle.....	463
9.2.5	Odmítání římské náboženské praxe.....	465
9.2.5.1	Kritika kněží a kněžských kolegií	465
9.2.5.2	Kritika kultické praxe a oběti	466
9.2.5.3	Výpady proti chrámům a sakrálním stavbám.....	468
9.2.5.4	Výpady proti modlám.....	469
9.2.6	Popření filosofické cesty k nesmrtnosti.....	471
10.	Arnobiův postoj ke křesťanské teologii a jeho „teologická formace“	475

10.1 Pohanovo obráčení	475
11. Arnobiova teologická stanoviska.....	479
11.1 Arnobius a Trojice.....	480
11.1.1 Arnobius a Bůh „Otec“ (<i>Deus summus</i>)	481
11.1.1.1 Pojmenování Boha.....	481
11.1.1.2 Arnobiův oslabený dualismus	482
11.1.1.3 Základní charakteristiky arnobiovské teologie.....	485
11.1.1.4 Bůh, bohové a stvoření	486
11.1.1.5 Základní charakteristiky nejvyššího Boha.....	487
11.1.2 Arnobius a Boží Syn.....	489
11.1.2.1 Tituly a pojmenování Krista	490
11.1.2.2 Arnobius a „historický“ Ježíš	491
11.1.2.3 Základní charakteristiky Krista	492
11.1.2.4 Arnobiovo pojetí Kristovy inkarnace	494
11.1.2.5 Kristus jako zjevitel cesty k nesmrtelnosti	496
11.1.2.6 Kristova smrt a její význam.....	498
11.1.2.7 Kristus jako „magister“ a jeho učedníci	501
11.1.2.8 Absence pneumatologie?.....	503
11.2 Arnobiova soteriologie	504
11.2.1 Vnímání lidského subjektu a lidské duše.....	504
11.2.1.1 Arnobiovy výroky o duši a člověku	504
11.2.1.2 Terminologie týkající se lidské duše	505
11.2.1.3 Původ Arnobiova učení o duši	505
11.2.1.4 Duše jako „ <i>media qualitas</i> “	507
11.2.2 Arnobiovo pojetí člověka	509
11.2.2.1 Problém lidského poznání	511
11.2.3 Posmrtná existence, spása nebo „rozplynutí“	512
11.3 Arnobius a církev	515
11.4 Zhodnocení Arnobiovy teologické koncepce	516
12. Arnobius Afer a Minucius Felix.....	518
12.1 Kdo byl Minucius Felix.....	518
12.2 <i>Adversus nationes</i> jako nepovedený opis Minucia?.....	519
12.2.1 Společná latinská apologie	521
12.3 „ <i>Loci communes</i> “ křesťanské apologetiky.....	523
12.3.1 Křesťané zapříchili hněv bohů	524
12.3.2 Křesťané jako neetičtí zhýralci a podněcovatelé nepokojů	525
12.3.3 Křesťané jako bezbožníci	527
12.3.4 Kritika bohoslužebných obřadů.....	528
12.3.5 Odmítání obětního kultu.....	531

12.3.6 Chybějící apologetický motiv – polemika s židovstvím.....	532
12.3.7 Terminologické podobnosti.....	533
Závěr.....	535
Jmenný rejstřík	539
Přílohy	548
Zusammenfassung	552